

Doç. Dr. Elmas ERDOĞAN

**Şanlıurfa Mevlevihane Camii
ve Peyzaj Tasarımı**

Res. 2: Merkez Meydan Camii minare güneydoğu genel görünüşü.

Yüzey araştırmaları ve arkeolojik kazılardan elde edilen buluntulara göre Şanlıurfa'nın tarihi paleolitik çağa kadar (M.Ö. 500.000-8.000) uzanmaktadır. Aynı kazılardan elde edilmiş neolitik, kalkolitik ve ilk tunç çağına ait de çok sayıda buluntu mevcuttur (Oymak, 1992). Kuruluşu M.Ö. 2000 yıllarına dayanan Urfa, kuzey Mezopotamya'nın Urschu uygarlığınca kurulmuş dünyanın en eski şehirlerinden ve bu uygarlığın ilk yerleşim ve kültür merkezlerinden biridir. Ancak, zaman zaman güney Mezopotamya'daki Ur şehri ile de karıştırılmaktadır (Ayataç, 1988). Dinler tarihi açısından Yakındoğu'nun önemli merkezlerinden biri olan Urfa, Suriye'den gelen yol üzerinde yer alan bir yerleşim olarak Hristiyanlık ve Suriye uygarlıkları tarihi açısından önemli bir yöredir. Eski çağlarda Edessa olarak da bilinen şehir, Edes hakimi Abghar IX'un (179-216) hakimiyeti altında ilk Hristiyanlığı kabul eden merkez olmuştur (Ayataç, 1988). Urfa'nın ilk yerlileri Hurriler, Kaldeliler ve Mitannilerdir. Yörede 1000 yıldır Türkler yaşamaktadırlar. M.Ö. 1250'lerde güney Mezopotamya'da Fırat kıyısındaki Ur şehrinde oturanlardan etnik bir grup Urfa'ya gelmiş ve kentin güneydoğusundaki bir Sin mabedinin bulunduğu ve halkının putperest olduğu Harran'a yerleşmişlerdir. (İbrahim peygamber'in ailesi de Ur şehrinde gelen bu grup arasındadır (Ayataç, 1988).

Tarihi etimolojik sıralamaya göre şehir bugüne kadar birçok isim değiştirmiştir. İlk antik adı Ur, Urha, Urhai ya da Urşu olan yerleşim daha sonraları Khurri, Orrohes, Kallirrohe, Edessa, Al-Ruha, Reha, Roha ve Urfa olarak adlandırılmıştır. Urfa adı 11.yy. başında Türklerin burayı almaları ile verilmiştir (Ayataç, 1988). Dicle ve Fırat arasındaki topraklar için M.Ö. 2000 yıllarına ait metinlerde 'Hur Memleketleri' ifadesi yer almakta, M.Ö. 1000'lerde ise Asur belgelerine göre yörenin adı 'Hanigalbat' olarak tanımlanmaktadır (Ayataç, 1988). Asurlulardan sonra yöreye İranlılar hakim olmuş, M.Ö. 331'de Büyük İskender istilası ve izleyen Hellenistik dönemden sonra Seleukos'lar (M.Ö. 344)Süryaniler'in Urhai kasabası üzerine Edessa adıyla bir kent kurmuşlardır. Seleukos'lar bölgede Edessa'dan başka Carhae (Harran), Makadonopolis (Birecik), Nikephorion (Rakka) ve

Anthemisia (Suruç) kentlerini kurarak buralara kendi halklarını yerleştirmişlerdir (Oymak, 1992).

M.Ö. 330'da İskender'in Hindistan seferinde kentin yağmalanıp, Urhai adının Edessa olarak değiştirilmesinden sonra, bölge sürekli olarak Perslerin ve Makedonyalıların savaşlarına maruz kalmıştır. M.Ö. 69 ile M.S. 72 arasında Urfa ve Samsat merkez olmak üzere Adıyaman, Antakya, Malatya ve Harput I.Antiochos'un kurduğu Kommagene devleti hakimiyeti altına girmiştir. Bu dönemde Urfa bölgenin yeni bir sanat ve kültür merkezi olmasının yanında Doğu Roma ve Pers devletleri arasında bir tampon devlet konumundadır. 1030'da Bizans hakimiyetine giren Urfa İslamiyet ile birlikte önceleri Emevi, daha sonraları Abbasi kültürlerinin benzer uygarlıklarına sahne olmuştur. Aynı kültür ve uygarlıklar 1300 yıldan beri günümüze dek sürmüş, kentin kültürel ve toplumsal yapısı Türk-İslam karakterini korumuştur. Batıda Ortaçağın karanlık dönemi yaşanırken Urfa, Harran, Diyarbakır, Harput ve Mardin'e ilim, sanat ve ticarete oldukça ileri düzeyde yerleşmeler olmuştur. Urfa 1404 tarihinde Akkoyunluların, 1514'te Safevilerin eline geçmiş, 1517 yılında Osmanlı İmparatorluğu sınırları içine girmiştir. 1919'da İngiliz ve Fransızlarca işgal edilen kent 1920'de Cumhuriyet yönetimine girmiştir (Oymak, 1992).

Tarihte doğu ile batının karşılaştığı ve bir dörtyol kavşağı sayılan, tarımdan başka da ekonomik anlamda da bir geçiş yeri olan Urfa'nın İpek Yolu üzerinde bulunması nedeni ile de sürekli bir ticaret merkezidir. Evliya Çelebi (17.yy) Seyahatnamesi'nde Urfa'nın çok eski tarihi bir kent, bağlı-bahçeli, çevresinde dağlar olan, portakal ve nar bahçelerinin bulunduğu, bolluk içinde, zengin ve toprağının tarıma çok verimli bir kent olduğundan söz etmektedir (Ayataç, 1988). Urfa ve Harran yöreleri gerek Hristiyanlık, gerekse Müslümanlık açısından birçok felsefe adamının yetiştiği yerler olmuştur.

Tarih öncesi çağlardan başlayarak Sümer, Asur, Keldani, Hurri, Mitanni gibi kültürleri İslam kültürü ile sentezleyerek bünyesinde barındıran Urfa bu kültürlerin kalıntıları olan birçok arkeolojik kalıntının yanısıra kent silüetine hakim olan taş mimarisi ile de ön plâna çıkmaktadır. Bölgenin

kendine özgü coğrafi, jeolojik yapısı ve iklimi ile yerel yaşam koşullarına göre biçimlenmiş bir kentsel yapılanması vardır. Evliya Çelebi bu anlamda Seyahatnamesi'nde Urfa çarşılarından '.....çarşısı 400 dükkandır .....2 bedesteni vardır. Biri eski usul kağıt kubbeli yapıya sahiptir .....' şeklinde söz etmektedir (Kürkçüoğlu, 1992). Urfa'nın Osmanlı döneminden kalma hanlar, bedesten, arasta ve çarşılarından oluşan eski ticaret merkezi Gümrük Han çevresinde yoğunluk göstermektedir ve bugün de tarihî niteliklerini koruyan önemli yapısal çevrelerdir.

7.yy'dan itibaren birçok İslam devletinin egemenliği altına girmiş olan Urfa'da 39 tane tarihî nitelikli cami bulunmaktadır. Bunlardan bir pagan tapınağı üzerine yapılmış olan Ulu Camii ve Külliyesi ile Pazar Camii Zengiler dönemine (12yy.), Halil-ül Rahman Camii Eyyübiler dönemine (1211), Hasan Padişah Camii ise Akkoyunlular dönemine aittir. Selahattin Eyyübi, Circis Peygamber ve Fırfırlı Camii kiliseden camiye dönüştürülmüş yapılarıdır. Bunların dışında 32 caminin tamamı Osmanlı dönemine aittir (Oymak, 1992). Ancak 1867 tarihli Halep Vilayet Sanamesi'nde 58 caminin mevcut olduğu belirtilmektedir. 1650'de Urfa'yı ziyaret eden Evliya Çelebi'ye göre ise kentte 22 cami, 67 mahalle mescidi bulunmaktadır. Ayrıca İbrahim Halil, Pazar, Sultan Hasan, Caygırlı, Ahaveyn, Dabbakhane Camilerine İbrahim Halil Suyu'nun gelerek havuz ve şadırvanları canlandırdığından söz etmektedir.

Urfa camileri çok ayaklı camiler (ulu camiler), orta kubbenin yanlara doğru genişlediği camiler (merkez plânlı camiler), çok kubbeli camiler, tek kubbeli kare mekanlı camiler, tonozlu camiler, mihrap önü kubbeli ve bazilika-kiliseden çevrilen camiler olmak üzere 7 tür plân şemasına sahiptirler. Urfa Mevlevihane Camii ise tek kubbeli, kare mekanlı cami plân şemasına sahiptir.

Mevlevilik bir sosyal kurum olarak mevlevi tekkelerinde gelişen bir olgudur. Mevlevihaneler ise türbesi, hücreleri, namazgahı, avlusu/meydanı, semahanesi, çelebi dairesi, haremlik ve selamlık dairesi, çilehanesi ve mutfacı ile gelişmiş sosyal yaşam merkezleridir. Ayrıca mevlevihanelerde kütüphaneler kurulmuştur. Bu yapılanma Osmanlı Döneminde sanat yaşamında birer

müzik edebiyat okulu gibi işlev gören merkezlerdir (Pala, 1996). Mevlevihanelerde sema ayininin (mukabele-i şerif) yapıldığı yer mevlevihane külliyesinin merkezî bir yerinde bulunan semahanedir. Çoğu mevlevihane ayrı bir çatı altında inşa edilen ve türbenin yanında ya da içinde yer aldığı semahane mevlevihanenin en kutsal mekanıdır.

Ayrı mescide sahip olmayan mevlevihanelerde semahane vakit, namazlarının kılındığı bir mescid niteliğini de taşımaktadır. Yanı sıra, mevlid, miraciyye ve hatim toplantılarının da yapıldığı, mesnevinin okunduğu, ziyaretçilerin kabul edildiği bir mekandır (Tanrıkorur, 1996).

Bu nedenle semahane bir ibadet mekanının yanında, dışarıdan gelenlere açık tek mekan olması açısından da mevlevihanenin en özenli ve ihtisamlı mekanıdır. Mimarî plân şeması açısından semahaneler kible duvarında mihrabı bazen bir mimber ve mesnevihan kürsüsü, son dönemlerde ortasında bir parmaklıkla çevrilmiş asıl semaya ayrılmış daha düşük kotta, parke döşemeli sema meydanı etrafında misafir ve seyreden dervişler için züvvar mahfilleri ve kimi iyi tasarlanmış semahanelerde mihrap ekseni üzerindeki giriş-cümle kapısının üstünde müzisyenlerin oturabileceği bir asma mutrı mahfili bulunan geniş bir mekandır.

Mevlevihanelerin 700 yıllık tarihi içinde 13.yy.dan 20.yy. başlarına kadar inşa edilmiş mevlevihanelerin mimarî özellikleri irdelendiğinde belli tarihsel dönemlerde diğer tarikat Mevlevihaneleri ile benzerlik gösterdiği görülür. Plân şemalarının gelişiminde semahane-türbe ilişkisi önemlidir. Bundaki temel belirleyici ise sema meydanının geometrik biçimi ve semahanenin galerili ya da galerisiz oluşudur. Semahaneler ya türbe ile bağlantılı ya da bağlantısız olmak üzere genelde 2 türde plânlanmıştır. Erken dönem Mevlevihanelerinde tekkenin kurulma nedeni olan ilk önemli öge türbe semahane ile ilişkilidir. Türbe ile ilişkilendirilmiş semahanelerde ise 3 farklı uygulama olabilmektedir:

A. Türbe semahanenin içinde ve aynı kubbe ya da çatı altında bir bütündür

B. Türbe yanındadır; içten bir kemerli geçişle ayrılmıştır.

C. Semahane türbeye yapışık konumdadır, fakat içeriden bağlantı yoktur.

Semahane-türbe bağlantısı olan bu tip semahaneler 13.yy.'dan semahanelerin kapatılması dönemine kadar inşa edilmişlerdir. Bir türbeden bağımsız semahaneler ise Türk zaviyeli cami tipolojisinde olduğu gibi yapılandırılmıştır. 14.yy. Beylikler döneminde inşa edilen Orta Asya kökenli, merkezî kubbeli, orta sofalı, 4 eyvanlı mevlevihanelerde ise semahane orta sofalı olup, yapının diğer birimleri ile bağlantılıdır. Klâsik Osmanlı dönemi 16.yy. mevlevihanelerinde ise semahane o dönemin merkezî tek kubbeli cami plân şemaları ile kesme taştan yapılmış ayrı bir bina olarak uygulanmıştır. Semahaneler ile tekkede bulunan diğer bölümler işlevlerine göre ayrılmış, çoğunlukla şadırvanlı ve derviş hücreleriyle çevrili bir avlu etrafında yer almaya başlamışlardır.

Şanlıurfa'da mevlevilik ile ilgili en eski belge Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivindeki 491 nolu defterin 374. sayfasındaki H. 1172 (M 1758) tarihli Mevlevihane vakfı kaydına göre H.1118 (M1705)'te Mevlevihane vakfına ilk görevlinin tayin edildiği bilinmektedir. Ayrıca bu belgelerden Şanlıurfa'da Halil-ül Rahman Gölü yakınında bir 'Mevlevi zaviyesi' daha bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu zaviye bugün mevcut değildir. 1930'lu yıllarda mevlevihane külliyesi yıktırılıp yerine dükkanlar inşa edildiğinde mezarlık da ortadan kaldırdığı için mevlevi şeyhleri farklı mezarlıklara defnedilmişlerdir.

Mevlevihaneler genelde büyük bahçe içinde semahane, bunun içinde ya da bahçe ya da avlusunda Mevlevi şeyhlerinin bulunduğu türbeler, dervişlerin kaldıkları hücreler, şeyhin misafirlerini kabul ettiği selamlık, şeyhlerin ailesinin oturduğu harem dairesi, dervişlerin yemek pişirme ve erzaklarının korunması için mutfak ve kiler, sema çalışmaları için meşkhaneden oluşan külliye biçiminde tasarlanmaktadır. Kürkçüoğlu'na göre (1996), Konya Mevlevi dergâhı arşivlerinde bulunan 19.yy. sonu, 20.yy. başına ait krokiden Şanlıurfa mevlevihanenin de büyük bir külliye olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, bu külliye günümüze sadece semahane bölümü ulaşabilmiştir. Şanlıurfa merkez, Pınarbaşı

Mahallesi, 40. pafta, 259 ada, 49 nolu parselde kayıtlı 195 m² büyüklüğündeki semahane yapısının kitabesi bulunmadığı için yapım tarihi bilinmemektedir. H.1129 (M. 1716) tarihinde Şanlıurfa'daki Rıdvaniye Camii'ni yaptıran baninin H.1153 (M. 1740) tarihli vakfiyesinde Mevlevihanenin sözünün geçmesi yapının 1740'ta mevcut olduğunu göstermektedir. Bunun yanısıra 1650'de Urfa'da bulunan Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde diğer cami ve tekkelerden söz edip, mevlevihane söz etmeyişi bu külliyenin 1650-1740 tarihleri arasında yapılmış olduğunu ortaya koymaktadır.

Kare plânlı semahanenin üzeri tromplu ve sekizgen kasnaklı bir kubbe ile örtülüdür. Bu plân Urfa'daki 1728 tarihli Hüseyin Paşa Camii ile Hızanoğlu Camii plânına benzemektedir. Ancak, bu camilerde bulunan son cemaat yeri semahane yoktur. Semahanenin mihrabı bir niş içinde mukarnas süslemelidir. Mevcut minber bir dönem eki olup, Kürkçüoğlu'na göre (1996), mihrabın önünde 2 basamakla çıkılan ve şeyhin oturması için oluşturulan sekili bölüm 1973 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğünce yapılan restorasyon sırasında kaldırılmıştır. Kible (güney) ve giriş (kuzey) cephelerinde ikişer, doğu ve batı cephelerinde ise üçer pencere olmak üzere toplam 10 penceresi bulunan semahane mekanının girişinde saz çalan ve ilahi okuyanlar için ayrılmış mutrip mahfili denem ahşap mahfil bulunmaktadır.

Özgününde geniş bir alana yayılan Şanlıurfa Mevlevihanesi 1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılması ile terkedilmiş, semahane dışındaki hacimler yıktırılarak yerine sebze hali inşa edilmiş ve semahane yapısı yıllarca depo-ambar olarak kullanılmıştır. Son onarıma kadar tapu senesinde 'kargir ambar' olarak geçmektedir. Bunun yanında Şanlıurfa Tapu Müdürlüğündeki 1966 tarihli belgelerde semahanenin 'Mevlevihane' olarak vakfedildiği ve Vakıflar idaresince ambar olarak Belediyeye kiraya verildiği kayıtlıdır. Ancak, vakfiye bugün kayıptır.

1925 yılından 1973 yılına kadar harap ve bakımsız olan semahane 1973 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğünce restore edilerek camiye dönüştürülmüştür. Restorasyon sırasında mihrap önündeki seki kaldırılarak kubbenin üzerine taş bir Mevlevi sikkesi eklenmiştir ve bu restorasyon-

da kubbesi kurşun kaplama görüntüsünde beton ile sıvanmıştır. Ancak, bu nedenle su sızdırmakta ve içeriden harç boşalmaları olmaktadır. Yapının doğu, batı ve güney cephelerine bitişik olarak inşa edilen dükkanlar bu cephelerdeki tüm pencere açıklıklarını kapatarak içeriye ışık girmesini engellemektedir. Yapının avlusu baraka tipi yapılar ile çevrelenmiş, son derece sağlıklı ve estetik kaygıdan uzak bir çevre oluşmuştur. Semahaneye bitişik olarak özgün plân şeması ve yapısal görünümü bozucu nitelikte süreç içinde inşa edilen baraka ve dükkanlar Vakıflar Genel Müdürlüğüne kamulaştırılarak yıktırılıp, yapı yakın çevresi temizlenmiştir.

Bugün Mevlevihane Camii olarak adlandırılan ve işlev gören yapının batısına bitişik olarak inşa edilmiş, ancak inşa tarihi bilinmeyen ve halk arasında 'Kasap Pazarı' olarak bilinen arasta yapısı beşik tonozla örtülü, T-planlı bir yapıdır. 2002 yılında Mevlevihane Camii yakın çevresinin temizlenmesinden sonra bu alanın Vakıflar Genel Müdürlüğüne kentsel tasarım kapsamında çevresinin düzenlenmesi öngörülmüştür. Şanlıurfa Mevlevihane Camii peyzaj tasarımı A.Ü. Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü tarafından gerçekleştirilmiştir. Birçok uygarlığa yerleşim yeri olan Urfa'nın kendine özgü coğrafi konumu, jeolojik yapısı ve iklimi ile yerel yaşam koşulları ve kültürüne göre biçimlenmiş kentsel dokusu ve taş yapılanması son derece özgündür. Yöreden kolaylıkla sağlanabilen kolay işlenebilir açık sarı renkli kalker taşının oluşturduğu yapılanma da çevreye farklı bir nitelik kazandırmıştır.

Urfa eski kent dokusu güneyde kale, kuzeyde Karakoyun deresi, batıda Suruç yolu, doğuda ise Akçakale yolu ile sınırlanmakta ve bu alanda 16 mahalle yer almaktadır. Urfa'da fiziksel çevre oluşumunda iklimin ve geleneksel yapının önemli rolü olmuş, sıcak-kuru iklim gereği içe dönük, merkezi avlulu, dar-gölgeli sokaklardan oluşan, düzensiz görünüşüne karşın belli bir geometrisi olan kentsel gelişim izlenmektedir. Kalenin kuzeydoğusunda yer alan han, bedesten, arasta ve camileri kapsayan eski ticarî merkez hala canlılığını korumaktadır.

Proje alanı da eski kent dokusunda, ticarî kent merkezinde, hanlar bölgesinin kuzeyinde yer

almaktadır. Mevlevihane Camii peyzaj tasarımı öncesinde, Urfa kenti geleneksel kent yapısı ve konut dokusu ile Urfa anıtsal yapıları ve özellikle camileri ile ilgili literatür çalışması yapılmış, Urfa'da gerçekleştirilen alan- arazi etüt çalışmaları kapsamında öncelikle Mevlevihane Camii ile arastanın içinde yer aldığı fiziksel çevre analizleri gerçekleştirilmiştir. Süreç içinde gelişimi irdelenen Mevlevihane Camii özgün işlevi gereği diğer Urfa camileri ile karşılaştırılmayacak nitelikte, farklı bir yapıdır. Yakın çevresinde ve yapı duvarına bitişik olan muhtes eklerin kaldırılmasından sonra yapının plân şeması okunur hale gelmiştir. Mevlevihane Camii batısında konumlanmış olan arasta ile birlikte Şanlıurfa'nın önemli tarihî ve kültürel çevrelerinden birini oluşturmaktadır.

Projelendirilecek alanın ne tür işlevlere hizmet edeceği, kent bütünü ve yakın çevresi ile fiziksel, görsel, topografik ilişkileri irdelenmiştir. Yanısıra:

- Proje alanının içinde bulunduğu ticarî ve tarihî kent merkezi ve diğer anıtsal yapılarla ilişkileri,
- Alanın yakın çevresindeki taşıt trafiği akışı, proje alanına etkileri, ulaşım şeması,
- Alanın yakın çevresi ve içindeki yaya dolaşımı ile yaya-taşıt akışı ilişkileri, alana yaya yaklaşımının nasıl olduğu,
- Proje alanının içinde yer aldığı kentsel dokunun mimarî karakteri,
- Kent bütününde yer alan diğer anıtsal yapıların ve özellikle cami yapılarının avlu ve çevre özellikleri,
- Kentsel dokudaki yapı malzemesi, niteliği ve türü,
- Kentsel dokunun sokak özellikleri,
- Kent bütününde yer alan anıtsal yapıların doku özellikleri, açık-kapalı mekan ilişkileri,
- Kentsel dokudaki mevcut bitki tür ve kullanımları,
- Proje alanının güneydoğusunda yer alan meydan ve ticarî bölgeye geçişle ilişkileri; sirkülasyon, diğer geçişler,
- Tarihî ve ticarî kent merkezindeki diğer sosyal ve rekreatif kullanımlar, aktivite alanları,

- Farklı yaş ve kültür gruplarının sosyal ve kültürel eğilimleri

- Kent açık-yeşil alan sistemi içinde proje alanının konumu ve bağlantıları,

- Kent bütününde var olan diğer doğal, kültürel ve görsel değerler,

- Genel kent silüeti ve proje alanı ile ilişkileri, Analiz edilerek survey yapılmış, alanın sorun ve olanakları saptanarak, alanın mevcut durumu belgelenmiştir. Bu kapsamda da bir survey paftası hazırlanarak tasarıma temel oluşturacak bazı kararlar çerçevesinde genel bir ön değerlendirme gerçekleştirilmiştir.

Etüd ve analiz aşamasını izleyen süreçte ön proje çalışması gerçekleştirilmiş, alınan ilke kararları doğrultusunda alan için peyzaj tasarımı uygulama ve detay projeleri hazırlanmıştır. Tarihî kent merkezinde yer alan alanın tasarımında:

- Geliştirilen önerinin kent silüetine aykırı olmayan ve tarihi doku karakterini ve ölçeğini bozmayacak nitelikte bir yapılanma olması ilke kararı benimsenmiştir.

- Mevlevihane Camii ve arasta yakın çevresi mekansal anlamda bir bütün olarak ele alınmış, ancak işlevsel açıdan farklılaştırılmıştır.

- Kullanımlar ve işlev açısından Mevlevihane Camii ve Arasta önünde yer alan avlunun kavramsal olarak ayrılmasına, ancak alana sürekli yaya akışının ve geçişinin de korunması doğrultusunda öneri geliştirilmiştir.

- Caddeden kolay erişilebilirliği olması nedeni ile proje alanının kuzeybatı kesiminde avluyu sosyal ve kültürel anlamda zenginleştirecek ancak diğer yandan arasta ile de ilişkilendirilebilecek, ticarî aktivitenin de sürdürüldüğü, genel görünümü bozmayacak nitelik ve ölçekte café-çayevi ve satış birimleri önerilmiştir.

- Bu satış birimleri ve café-çayevi için farklı form ve boyutlarda alternatif öneriler geliştirilmiştir.

- Café-çayevi ve satış birimleri kitleleri için parçalı ve çok parçalı farklı alternatifler tasarlanmıştır.

- Avluda İslam ve Urfa kültüründe izlendiği üzere, aksiyel ve formal bir tasarıma gidilmiş, ana

aks ve cami yapısını çevreleyecek biçimde yapı grupları tasarlanmış, avlunun bu bölümü arasta ile entegre edilmiş, oturma, dinlenme, ticaret gibi aktivitelerin sürdüğü daha hareketli bir kullanım önerilmiştir. Mevlevihane Camii avlusunun cami önünde ve batı kesiminde kalan bölümü ise daha sakin ve dinî amaçlı kullanıma yönelik olarak tasarlanmıştır.

- Mevlevihane Camii avlusunda ana aks doğrultusunda ve camiyi çevreleyecek biçimde kanallar sistemi ile su yüzeyleri oluşturulmuştur. Ana aks ve kitleli su yüzeyi cami giriş cephesi önünde tasarlanmış, küçük ölçekli bir şadırvan ile bütünleştirilmiştir. Mevcut kot farklılaşması doğrultusunda avlunun arasta bölümü basamak ile yükseltilmiş, avlunun yükseldiği kesimde ahşap oturma birimleri önerilmiştir.

- Cami avlusuna yaklaşımın tüm yönlerden sağlanabilmesine olanak verecek şekilde sınır elemanları tasarlanmış ancak, Mevlevihane Camii ana aks olarak algılatılmıştır. Kuzeyde cami giriş kapısı, güneyde ise mihrap ana aks olarak alınmıştır. Doğu girişi ise yine cami önünde yer alan ve cami giriş kapısını vurgulayan su yüzeyi odak alınarak tasarlanmıştır.

- Arastanın güney cephesinde, avlu dışında kalan ve yol sınırına kadar uzanan alan da avlu ile benzer, avlunun devamı niteliğinde bir döşeme ve aksiyel yol ağaçlaması ile sonlandırılmıştır.

- Mevlevihane Camiin güneydoğu ve güneybatı sınırlarında ikişer basamaklı anfi tipi oturma yerleri tasarlanmış; hem alan sınırları tariflenmiş, hem de işlevsel kullanımlar getirilmiştir. Bu oturma birimlerinin arka kesimlerinde önerilen arkad ve kuşluklar ile alanda avlu ile bütünleşen kullanım ve mekansal tanımlar kazandırılmıştır.

- Anfi tipi oturma birimlerinin arka bölümlerinde hem yörede kolay yetişebilen hem de dini yapılarda sembolik anlamı olan ve özgün fon oluşturan selvi ağaçları kullanılmıştır

- Mevlevihane Camii doğusunda, alan sınırında konumlandırılan bay ve bayan WC yapısının bay girişi avlu dışından sokaktan, bayan girişi ise avludan olacak biçimde tasarlanmıştır. Mimari projeleri alternatifli olarak tasarlanan yapıya avlu kotundan ya da istendiği koşulda -1.60m. kotundan erişilebilecektir.

• Avlunun doğu kesiminde WC ile cami arasında bir çeşme önerilmiştir. Çeşme yapısı yerel taş kullanımı ve süsleme detayları temel alınarak tasarlanmıştır.

• Yapısal tasarım önerilerinde yerel malzeme olanakları ve süsleme detayları değerlendirilmiştir. Yerel yapılanmada sıklıkla görülen ve mekanları zenginleştiren kuşluk, çeşme, havuz, su kanalları gibi öğeler Mevlevihane Camii avlusu ve yakın çevresinde kullanılmıştır.

• Mimarî yapılanma (çayevi, satış birimleri, WC) yerel malzeme olan havara taşı ile yığma sistem olarak önerilmiş, yapı ölçek, form, kitle, oran, malzeme özellikleri açısından benzer yapılanma önerileri geliştirilmiştir.

• Avlu zemini yerel 'havara taşı' olarak adlandırılan sarı kalker taş olarak önerilmiştir. Ancak derzleme yolu ile aksiyel-yönlendirici, geometrik desen uygulaması yapılmıştır.

• Mevlevihane Camii avlusunun yörenin de genel karakteri doğrultusunda yapısal ağırlıklı, ancak sürekli gölge olacak biçimde bitkilendirilmesi uygun bulunmuş, avluda meydan tipi ağaçlandırma yapılmış, sadece arastanın yer aldığı bölümün ortasında yer alan oturma birimi çevresinde daha farklı bitki türleri önerilmiştir

• Bitkisel materyal seçimi yöreye uygun türlerden doku, form, renk özellikleri doğrultusunda alanı cazip kılan işlevsel açıdan da yörenin sıcak iklimi gereği gölge sağlayacak biçimde seçilmiş, alanda formal bir düzen ve fon etkisi yaratacak biçimde konumlandırılmıştır.

• Alan sınırları bitkisel geçişlerle tariflenmiştir. Sınırdaki oluşturulan çim yüzeyler ağaç grupları ile zenginleştirilerek hem sınırlar tanımlanmış, hem de üçüncü boyutta mekansal çeşitlilik ve görsel bariyer oluşturulmuştur

• Proje alanı için yerden yüksek ve duvara monte olmak üzere iki tür aydınlatma önerilmiş, geleneksel doku ile uyumlu malzeme ve form özelliklerine sahip aydınlatma elemanları seçilmiştir.

Şanlıurfa Mevlevihane Camii ve Arastası peyzaj tasarımı içinde yer aldığı geleneksel tarihî doku ile uyumlu, ona kolayca entegre olacak biçimde tasarlanmıştır. Yapı malzemesi, ölçek, form ilişkileri bağlamında mevcut doku ile bütün-

leştirilirken, ayrıcalıklı bir mekan, bir iç çevre oluşturulmuştur.

KAYNAKÇA

Ayataç, M., *Peygamberler Şehri Urfa*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Bölge, Şehir ve Semt Monografileri Dizisi: 1, Başaran Matbaası, İstanbul 1988.

Akkoyunlu, Z., *Geleneksel Urfa Evlerinin Mimarî Özellikleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları: 1060, Sanat Eserleri Dizisi: 13, Ofset Repromat, Ankara 1989.

Kürkçüoğlu, A.C., *Şanlıurfa Çarşıları ve El Sanatları*, *Kültür ve Sanat Dergisi*, Şanlıurfa Özel Sayısı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Yıl 4, Sayı 14, Haziran 1992, Tisamat Basım Sanayii, Ankara 1992.

Kürkçüoğlu, A.C., *Urfa Mevlevihanesi*, II. Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlevihaneler Kongresi, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Yıl 2, Sayı 2, Mayıs 1996, s. 303-310.

Oymak, M., *Söylentilere ve Kutsal Kitaplara Göre Peygamberler Şehri Şanlıurfa*, *Kültür ve Sanat Dergisi*, Şanlıurfa Özel Sayısı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Yıl 4, Sayı 14, Haziran 1992, Tisamat Basım Sanayii, Ankara.

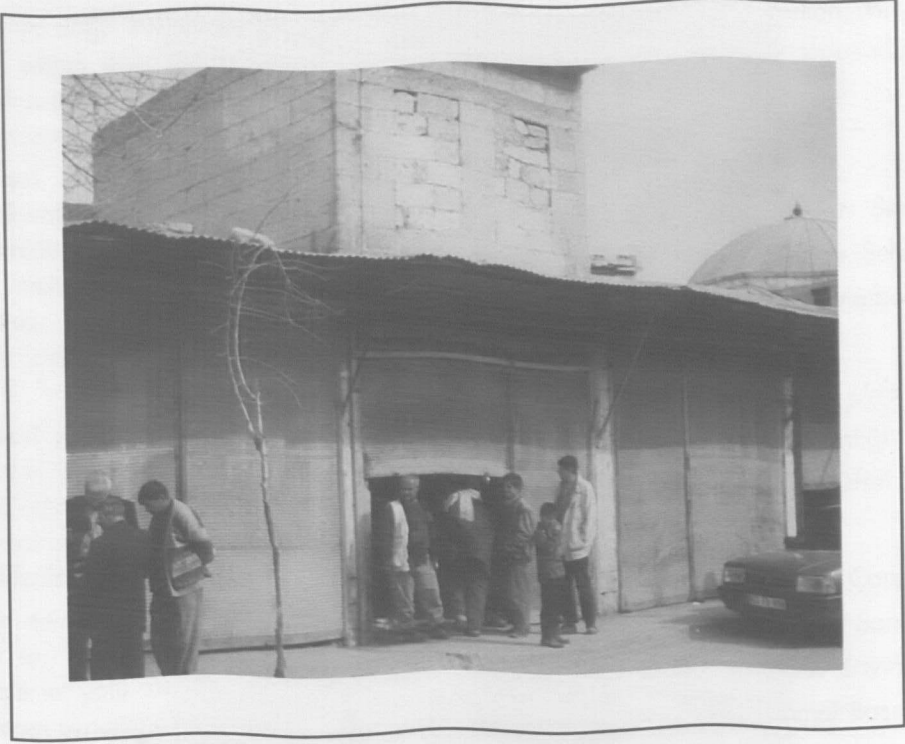
Pala, İ., *Edebi Çehresi ile Mevlevihaneler*, II. Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlevihaneler Kongresi, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Yıl 2, Sayı 2, Mayıs 1996, s. 55-60.

Tanrıkörür, B., *Mevlevi Tekkesinin Kalbi: Semahane*, II. Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlevihaneler Kongresi, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Yıl 2, Sayı 2, Mayıs 1996, s:207-216.

Mevvehane Camii Aylusu.

Mevlevihane Camii - Yakın Çevresi.

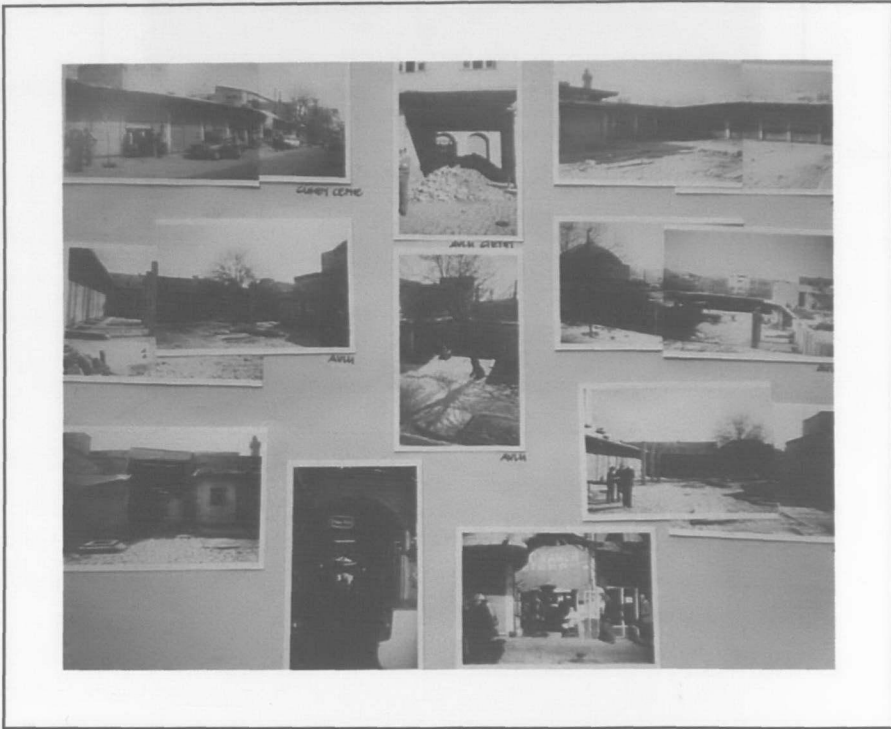
Mevlevihane Camii ve Avlusu.

Mevlevihane Camii - Survey.

Mevlevihane Camii - Survey.

Mevlevihane Camii - Survey.